

ДЕРЖАВНІ РАДЯНСЬКІ СВЯТА: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена вивченню та аналізу системи радянських свят України в 1917 — середині 1990-х років.

Ключові слова: свято, державне свято, радянський календар, релігійні свята, радянські свята.

Аннотація. Стаття посвящена изучению и анализу системы советских праздников Украины в 1917 – середине 1990-х годов.

Ключевые слова: праздник, государственный праздник, советский календарь, религиозные праздники, советские праздники.

Summary. The article is devoted to the study and analysis of the Soviet holidays' system in Ukraine in 1917 — mid-1990s.

Key words: holiday, a public holiday, the Soviet calendar, religious holidays, Soviet holidays.

На межі ХХ—ХХІ ст. в умовах переорієнтації суспільства на Захід, так званої вестернізації, зниження загального рівня культури, зміни ідеалів, роль свята в житті суспільства набуває дедалі більшого значення. Виникають нові й зазнають трансформації старі свята. Перехід сучасної України до нової парадигми освіти, якісні зміни в соціальній сфері впливають на характер як буднів, так і свят, реформуючи локальну і національну ідентичність українців. Свято як соціальний феномен має особливе функціональне навантаження в перехідні періоди розвитку соціуму. Сьогоднішній стан суспільства актуалізує систематизацію нових даних, проведення культурологічного дослідження феномену свята. **Актуальність** статті зумовлена необхідністю наукового аналізу феномену свята як засобу збереження культурних традицій і звичаїв. В умовах соціальної нестабільності важливо дослідити сутність свята, його роль у функціонуванні та збереженні цілісності структури суспільства, простежити трансформацію функцій свята. Особливий інтерес у вчених викликають форми святкування, характер змін міжособистісних і міжгрупових зв'язків.

Актуальним залишається питання періодизації вивчення святкової культури. Хронологічно дослідження цього питання у вітчизняній науці відбувалося за такою схемою: дослідження ХІХ ст. та початку ХХ ст., представники якого користувалися переважно

описово-емпіричним методом у своїх роботах; дослідження радянського періоду (ХХ ст.), в якому вчені вивчали свято в рамках теоретичних концепцій; дослідження пострадянського періоду (кінець ХХ і початок ХХІ ст.).

На початку ХХ ст. святкова культура являла собою сукупність релігійних, царських, храмових, майнових, військових, міських, народних свят і просто вихідних днів, таких як неділя. Особливе місце у ній посідали державні свята. До них належали церковні (табельні дні) і світські свята, які відзначалися урочистими богослужіннями у присутності адміністративної влади, представників міських установ, почесних гостей і парафіян. Зміни в святковій культурі розпочалися одразу після Жовтневої революції й були зумовлені цілеспрямованими діями нової влади, яка прагнула отримати схвалення і підтримку населення, а також бажанням закріпити перемогу революції. Нами було виділено два головні напрями цих змін: реорганізація календаря і проголошення нових державних свят.

Календарна реформа назрівала давно, ще з середини ХІХ ст. У царській Росії в громадянському та церковному побуті використовувався юліанський календар, а в більшості західних країн — григоріанський. Російські вчені П. Саладілов, М. Степанов, Д. Менделєєв неодноразово пропонували різні варіанти для зміни системи літочислення. Завданням реформи було усунення 12-денної, а потім і

13-денної різниці, що виникла через різні способи обчислення високосних років. Подані пропозиції наражалися на негативну реакцію вищих посадових осіб, які обстоювали думку про те, що введення нового календаря є зрадою канонів православ'я.

Питання про календарну реформу було поставлене вже в листопаді 1917 р. Менше ніж за два місяці проекти були підготовлені, й 24 січня 1918 р. голова Раднаркому В. Ленін підписав декрет “Про введення в Російській республіці західноєвропейського календаря” [6, 404—405]. “З метою встановлення в Росії однакового майже з усіма культурними народами обчислення часу...” пропонувалося ввести в обіг григоріанський календар замість юліанського. Для вирівнювання календарних днів слід було після 31 січня 1918 р. рахувати не 1-е, а 14 лютого.

Упровадження нового календаря викликало негативну реакцію церкви. На Помісному соборі, що проходив у 1917—1918 роках, питання про введення григоріанського календаря стало предметом бурхливого обговорення [11, 132—133]. Питання про прийняття нового календаря розглядалося на спільному засіданні двох відділів — про богослужіння і правове становище церкви в державі. Воно відбулося 29 січня 1918 р. Головуючий митрополит Арсеній (А. Стадницький) зажадав якнайшвидшого вирішення проблеми — до наступного дня. На його думку, обидва відділи повинні були виробити аргументовану позицію. Терміновість диктувалася запровадженням нового стилю через два дні, з 1 лютого.

На засіданні одноголосно вирішили зберегти юліанський стиль літочислення в церковному побуті. Одному з делегатів собору, професору богослов'я Московської духовної академії С. Глаголеву, було доручено підготувати проект з цього питання, який оголошено на засіданні собору 30 січня [1]. У ньому констатовалося, що: 1) запровадження нового стилю в громадянському житті не повинно перешкоджати віруючим дотримуватися юліанського календаря; 2) церква повинна зберегти старий стиль, бо введення нового календаря в церковний обіг спричинило б ліквідацію свята Стрітення в 1918 р.; 3) питання про календар-

ну зміну повинно стати предметом обговорення і бути прийнятим Вселенським собором за участю всіх християн; 4) до григоріанського календаря не можна застосовувати правила про святкування Великодня, оскільки в деяких роках за новим стилем він святкувався раніше за єврейську Пасху; 5) наголошувалося, що новий, виправлений календар необхідний для всього християнського світу, але значення григоріанського календаря в цій якості заперечувалося.

Позиція С. Глаголева висловлювала офіційну думку православної церкви. За рішенням одного з перших Вселенських соборів у Нікеї встановлювалося, що християнську Пасху слід святкувати пізніше за єврейську. Православна церква протягом багатьох років неухильно дотримувалася цього правила і неодноразово звинувачувала католицьку церкву в порушенні. Однак, з огляду на зміни політичної ситуації в країні, церква була змушена пом'якшити жорстку позицію. У 1918 р. можливість проведення календарної й тісно пов'язаної з нею пасхальної реформи не заперечувалася. Водночас можливість її проведення ставилася в залежність від скликання Вселенського собору і, отже, відкладалася на невизначений час. На думку С. Глаголева, до цього цивільна влада не перешкоджала дотриманню юліанського календаря. Ця заява була безпосередньо пов'язана з негативним ставленням православної церкви до втручання в її справи радянського уряду. Після обговорення висновок було затверджено Собором [2].

Незабаром для поглибленого вивчення календарного питання була створена спеціальна комісія. До її складу увійшли делегати Собору Православної Церкви єпископ Чернігівський Пахомій (П. Кедров), професори С. Глаголев, І. Соколов, І. Карабін, Б. Тураєв, П. Жукович. С. Глаголев та І. Соколов дотримувалися думки, що григоріанський календар шкідливий, а юліанський — відповідний науковим вимогам. Однак це не означало, що необхідно зберегти старий стиль. Зокрема, С. Глаголев запропонував скасувати 31-і числа місяців і тоді через два роки старий стиль вирівнювався з новим [1]. Він запропонував також інший варіант вирівнювання григоріанського календаря — через скасування одного дня будь-якого

31-го числа і ліквідацію одного високосного через кожні 128 років. Одночасно визнавалося, що подібна зміна могла бути прийнята тільки за рішенням міжнародної конференції. Дослідник визнав, що правильніше пересунути старий стиль зазначеним методом не на 13, а на 14 днів. Но його думку, проведені ним астрономічні обчислення довели, що цей проєкт був більш точним. Тим не менш, незважаючи на такі радикальні пропозиції, вчений вважав, що на найближчий час церква повинна зберегти старий стиль [3].

Члени комісії ухвалили постанову, в якій зазначалося про неможливість самостійного рішення православної церкви. Патріархові Тихону пропонувалося скласти особливу грамоту на ім'я Вселенського патріарха Константинополя, щоб з'ясувати погляди на календарну проблему всіх автокефальних православних церков.

У зв'язку з початком Громадянської війни засідання комісії більше не проводилися. Діяльність її обмежилася укладенням і спробою видання церковного календаря на 1919 рік [4].

У наступних роках православна церква й надалі дотримувалася старого стилю. Однією з причин цього було негативне ставлення церкви до радянської влади. Показовою є заява, зроблена одним з делегатів Помісного собору М. Семеновим: “Не слід звертати жодної уваги на декрети більшовиків і на них реагувати” [10, 188]. Таким чином, відбувся розрив між релігійним і громадянським календарем, який зберігся й сьогодні.

Стосовно революційних свят, то для них було характерним запозичення релігійної основи, що знайшло відображення у використанні таких заходів і елементів, як хресні ходи та молебні, військові паради, участь влади та духовенства. Спостерігалися й істотні відмінності, зумовлені революційними перетвореннями. Серед головних святкових форм використовувалися мітинги, маніфестації та масові демонстрації, які раніше були незаконними і приводили до сутичок із поліцією. Новими революційними святами були “свято Свободи (10 березня)”, “День похорону жертв Революції (23 березня)”, “День робітників (1 Травня)”.

Іншим видом свят, що поширились в радянські часи, були патріотичні. Їх поява була

зумовлена не так революцією і перетвореннями, як участю Росії в Першій світовій війні, яка вимагала уваги населення до обставин на фронті й надання посиленої фінансової допомоги. Тому цей вид свята був звернений до громадянських почуттів у представників різних майнових станів і супроводжувався збиранням коштів і пожертвувань. До таких свят були віднесені “Позика Свободи (червень-липень)”, “Свято ударних батальйонів (14—15 серпня)”, “Урочистість з нагоди ліквідації корніловського заклоту (7 вересня)”.

Встановлення влади партії більшовиків у Радянському Союзі привело до впровадження масштабних змін у повсякденному житті населення. Спрямування перетворень у цій сфері визначалися, зокрема, й настановами на формування нової соціалістичної культури. Появу радянських свят можна датувати весною 1918 р., коли більшовиками були проведені перші після Жовтневої революції 1917 р. урочистості: День Великої Російської Революції (12 березня) і День робітників (1 травня). Дати свят не мали випадкового й хаотичного характеру, а були закріплені законодавчо декретом “Про восьмигодинний робочий день, тривалість і розклад робочого часу”.

Для свят були характерні: ретельне планування, обов'язковість участі військових частин, робітничих, партійних і громадських організацій, різноманітність використовуваних культурних форм (мітингів, маніфестацій, демонстрацій, інсценівок, урочистих засідань).

Зауважимо, що часто використовуваними святковими заходами й елементами були: військові паради, хресні ходи, літургії, молебні, народні гуляння та урочисті застілля. Поширення радянських державних свят було перервано Громадянською війною.

У 1920—1930-х роках релігійні та традиційні свята характеризувалися: 1) проведенням антирелігійних святкувань і 2) створенням радянських аграрних свят.

Перший напрям реалізовувався в рамках організації “Комсомольського Різдва”, “комсомольського Великодня” і радянського Нового року. Антирелігійні святкування почалися 1923 р. з проведення “комсомольського Різдва”. Уже в квітні 1923 р. XII з'їзд РКП(б) приймає резолюцію “Про постановку антирелі-

гійної агітації та пропаганди”, якою фактично передбачалося повне викорінення народних звичаїв святкування, зокрема “так званих музичних творів на релігійно-біблійну тематику”. Пропонувалося збільшити видання науково-популярних книжок, розширити усну пропаганду, запровадити антирелігійну освіту в шкільній системі, а також ввести “свята та звичаї, які б відповідали вимогам соціалістичного культурного будівництва”.

Як наслідок, приміром, активно запроваджувалися звіднини (на противагу церковним хрестинам), антирелігійні обряди поховання (із зіркою на надгробку замість хреста).

Широко святкувалося так зване комсомольське Різдво з демонстраціями, транспарантами та червоними прапорами. Подібні свята закінчувалися антирелігійними мітингами, на яких спалювали опудала богів усіх релігій.

Проте, якщо святкування справжнього Різдва чи Великодня ще можна було заборонити (що повсюдно і робилося), то колядування та щедрювання викинути з ужитку було неможливо. Тому колядки і щедрівки почали переробляти на радянський манер, викреслюючи будь-які згадки на релігійну тему.

Ось зразок такої колядки з Козельця на Чернігівщині (1925 рік):

*Добрий вечір тобі, вільний пролетарю!
Радуйся, ой радуйся, земле,
Світ новий народився.
Застилайте ж столи та все килимами,
Оселі вбирайте та все прапорами.
Гей, пісні складайте, волю величайте,
Бо прийдуть до тебе твої свята в гості.
Що першеє свято — першого повстання,
Першого повстання ще й свято Тараса.
А другеє свято — то Першого Травня,
Свято робітниче, всесвітнє, весняне.
А що третєє свято — Червоного Жовтня,
Червоного Жовтня, коли пута впали,
Коли пута впали, Ради понастали!*

Ці твори народного мистецтва поширювалися як усно, так і в популярних радянських збірниках “Червоний пісенник” і “Великий співаник”.

На Вінниччині побутувала така радянська колядка:

*Коляда, коляда, дай, бабо, пирога,
Як не даси пирога, візьму вола за рога
Та приведу на поріг та викручу правий ріг,
Буду в ріг трубити: буржуям не жити!
(Записано у 1929 році у селі Котюжани).*

Радянська влада викреслювала релігійні образи, що ними сповнені старі колядки, радісно переробляючи вертепну “звізду” на зірку червону. Це бачимо на прикладі пісні “Ясная зірка”, що її співали на мотив старої церковної колядки “Небо і земля” (записано у 1928 р.):

*Ясная зірка весь світ освітила,
Бідній голоті диво сповістила.
Світ новий родився,
В крові оповився,
Царі геть тікають,
Глитаї здихають,
Бідняки співають,
Комуни вітають.
Свято стареє, святую казку
Всі ви забудьте,
Свято Жовтнєве, свято комуни
Гуртом святкуйте!*

Музикознавець П. Ващенко зазначає, що радянська влада, “прагнучи повністю викоринити дух Різдва і його ганебне релігійне спрямування, змінювала не тільки тексти, а й навіть темпоритм мелодій — замість оригінального “dolce pastoso” (італ. “ніжно, лагідно”) їх виконували “pateticamente” (італ. “патетично, героїчно”) тощо” [5]. “Це, на думку цензорів, мало остаточно викоринити релігійний блуд з голів українців”, — додає науковець. Наприклад, у Кременчуці 1929 р. було зафіксовано таку спотворену різдвяну пісню, що після переробки стала більше схожою на гімн:

*Да зізда ясна возсіяла,
Всему світу путь показала.
А труба звучна затрубила,
Всіх трудящих розбудила.
Всіх трудящих докупи збрала,
Путь трудящим показала.
Всему миру трудящому
Царство жизні вказала!*

Отже, для цього періоду стають характерними постановка інсценізацій та п'єс, читання лекцій і доповідей, виконання антирелігійного і революційного дивертисменту, що складається з частівок, байок і колядок на атеїстичні теми. Крім того, комсомольці влаштовували демонстрації, мітинги і “хресні ходи”. У наступних роках комсомольські свята проходили без карнавалів та антирелігійних демонстрацій. Місцевий агітпроп та комітети комсомолу готували антирелігійні лекції-співбесіди та ставили їх у робітничих клубах і закритих приміщеннях напередодні чи у дні релігійних свят. Для витіснення церковних свят використовувався і День Інтернаціоналу. Це стало можливим через періодичний збіг Великодня і 1 Травня. У такі дні програма першотравневого свята в містах і сільській місцевості ретельно планувалася від ранку і до самого вечора, щоб храми і церкви відвідало якомога менше людей. Участь населення в демонстрації владою сприймалася як переконливе свідчення розриву з релігією.

Інший напрям пов'язано зі створенням радянських аграрних свят (Міжнародного дня кооперації, Дня урожаю, Дня урожаю і колективізації), що покликані були замінити колишні сільські традиційні та релігійні свята, присвячені початку та закінченню польових робіт. Крім антирелігійної агітації та пропаганди, вони несли з собою важливий просвітницький та освітній імпульс. Під час їх святкування організовувалися сільськогосподарські ярмарки та виставки, на яких демонструвалися останні досягнення в галузі сільського господарства, відкривалися оснащені агропункти, проводилося виявлення неписьменних серед населення з поступовою ліквідацією неписьменності.

Мірою розвитку соціалістичної держави і появи нових важливих історичних дат і подій відбувалося запровадження нових державних свят: Міжнародного юнацького дня (МЮД), Дня Конституції СРСР, Дня пам'яті В. І. Леніна. Важливою тенденцією, характерною для формування календаря в 1920-х роках, було те, що збільшення кількості державних свят не приводило до зростання кількості вихідних днів. Це стало можливим завдяки тому, що нові свята відзначалися в неділю, що й так

була вихідним днем, або поєднувалися з іншими датами.

Розвиток радянської святкової культури було перервано війною. В цей час особливого значення надавалося святам, які використовувалися партійними і радянськими організаціями для піднесення духу військових і громадян, з метою збільшення поставок до фонду фронту і оборони шляхом організації передсвяткових соціалістичних змагань. Це стало важливою особливістю, характерною для святкування під час війни.

Першим святом, проведеним під час війни, стала річниця Жовтневої революції. Вона відзначалася традиційним урочистим засіданням і військовим парадом у Москві на Червоній площі 7 листопада 1941 р. У регіонах влада відмовилася від масових форм участі населення у святі, обмежившись проведенням мітингів. До свята почався збір подарунків від населення для фронту.

У зв'язку з постійною військовою небезпечкою під час свят зникають масові форми участі населення: демонстрації, ходи, військові паради. Як санкціоновані форми проводилися колективні збори на виробництві та в установах, урочисті засідання представників партійних і громадських організацій, лекції, бесіди та доповіді за місцем роботи. Домінантний раніше масовий характер свят поступово витіснявся сімейно-дружнім. Цьому сприяло і скасування вихідних днів, оскільки рішення про те, оголошувати свято робочим днем чи ні, брала на себе центральна влада, що залежало від “побажань населення” та ситуації на фронті.

Особливістю досліджуваного періоду є те, що в період Великої Вітчизняної війни територія на нетривалий термін була окупована німецькими військами. Тому радянські свята, наприклад річниця Жовтневої революції, не відзначалися. Звільнення територій від ворога зумовило появу важливих регіональних свят, пов'язаних з війною, — річниць визволення.

Затяжний характер війни зумовив появу такого тимчасового виду свята, як фронтове свято. Приводом святкування слугували практично ті самі події, що і в тилу. Проте було незрівнянно менше можливостей для його проведення. Тому напередодні свят населення проявляло свою турботу про фронтовиків,

збираючи подарунки: теплі речі, гроші. Закінчення війни привело до появи нового державного свята — Дня Перемоги, яке збагатило особливими традиціями і незабаром стало одним з головних як державних, патріотичних, так і родинних свят радянських людей.

Після закінчення військових дій необхідність швидкого відновлення країни спричинила реорганізацію календарних свят. Характерною рисою було зменшення кількості свят, що мали статус вихідного дня. Відновлення країни зумовило зворотний процес — збільшення кількості календарних свят. Початок цьому було покладено в січні 1955 р. з прийняттям ЦК КПРС постанови “Про день пам’яті В.І. Леніна” [9, 54].

Новий період у розвитку радянських державних свят почався в 1965 р. і тривав до початку 1980-х рр. У цей час календар доповнився як вихідними новими державними святами: Днем Перемоги, Міжнародним жіночим днем, Днем Конституції СРСР. Поступово створювалася післявоєнна модель радянського свята, що містила поздоровлення партійних і урядових органів з урочистостями; лекції й доповіді на підприємствах і в установах, покликані створити особливий святковий настрій; урочисті засідання та збори, що проводяться напередодні святкування; військовий парад і демонстрація трудящих як головні офіційні форми; концертні виступи, театралізовані вистави, фізкультурні паради, спортивні змагання і народні гуляння, що доповнювали програму свята.

У 1960-х роках у межах нової загальної свято- та обрядотворчої державної політики виникають і впроваджуються професійні свята. Цей процес проходив двома основними напрямками: перший — активне створення нових професійних і інших трудових свят; другий — розвиток небагатьох існуючих трудових свят (на початок 60-х років їх існувало всього чотири), а також ритуалів і обрядовості (урочисте посвячення в робітники, ушанування трудових династій, проводи на заслужений відпочинок) тощо. Практикувалося три підходи до призначення часу професійного свята.

Перший — коли призначалася фіксована дата визначної для кожної професії історичної події. Таке професійне свято, як правило, було

приурочене до якоїсь річниці. День космонавтики був призначений на 12 квітня (річниці першого польоту людини у космос в 1961 р.), День енергетика святкувався 22 грудня (день підписання В.І. Леніним плану ГОЕЛРО у 1920 р.) тощо.

Другий варіант (основний) — коли обирався день конкретного тижня (майже завжди — неділя) певного місяця. Наприклад, День шахтаря святкувався в останню неділю серпня, День хіміка — в останню неділю травня, День медичного робітника — у третю неділю червня, День вчителя — в першу неділю жовтня, Всесоюзний День раціоналізатора й винахідника — в останню суботу червня тощо. Такий підхід був зумовлений зручністю святкування. Напередодні, наприкінці робочого тижня, в трудових колективах проходило вшанування працівників, а саме святкування відбувалось у вихідний день.

Третій варіант — коли дата вшанування на законодавчому рівні взагалі не фіксувалася. Це стосувалося лише сільськогосподарських професій. Вітання працівників пропонувалося проводити у межах інших трудових свят або пристосовувати для цього календарні.

Переважна більшість свят, як і інші громадські свята, була встановлена Указами Президії Верховної Ради СРСР. Лише у сільському господарстві професійні свята встановлювалися рекомендаціями Комісії з радянських традицій, свят і обрядовості.

На кінець 1970-х років склався цілісний комплекс професійних свят, які охоплювали майже все працююче населення, представників усіх галузей економіки, соціальної сфери.

Як типовий можна навести документ “Про проведення свята Дня вчителя”, ухвалений на засіданні секретаріату Харківського ОК КПУ 1965 р. У ньому пропонувалося напередодні свята провести урочисті збори вчителів і громадськості у межах навчальних закладів, районів, міст, області, широко розрекламувати свято у газетах, на радіо, телебаченні [15]. У суспільстві склалася стійка традиція напередодні Дня вчителя особисто вітати, вшанувати вчителів, викладачів, навіть вихователів дитячих садочків. Але попри це, святкування все ж таки залишалося корпоративним.

Входження радянських свят у повсякденне

життя населення знайшло вияв у відповідних традиціях, якими поступово вони стали “обростати”. Так, крім обов’язкової участі у демонстраціях, люди організовували святкові застілля в сімейному або дружньому колі.

Отже, можна зазначити, що протягом досліджуваного періоду, в СРСР склалася виважена державна політика щодо всієї святково-обрядової сфери, під впливом якої відбулося оформлення цілісного комплексу професійно-трудових свят, що охопив усе працююче населення країни. Свята сприймалися населенням не тільки як громадські (офіційні), а і як важливі особисті події. Їх традиційною частиною були взаємні поздоровлення, надсилання вітальних листівок і посилок з подарунками.

Наступним етапом у святковій культурі стала перебудова. Під впливом перебудови в країні відбулися ідеологічні, політичні, економічні, соціальні та культурні зміни, які знайшли відображення і у проведенні святкових заходів. Державні свята в період перебудови стали одним із засобів вияву зміненого ставлення населення до проведених реформ і перетворень, що відбулося у відповідних висловлюваннях, гаслах, акціях, відмовах від участі в офіційних заходах. Демократизація суспільного життя привела і до відродження релігійних свят. Імпульсом для них стало масш-

табне святкування 1000-річчя хрещення Русі. Цей ювілей мав суспільно-значущий характер і не зводився виключно до релігійного змісту. Участь у ньому взяли не тільки церковні діячі та віруюче населення, а й партійні працівники. Подальший розвиток релігійної обрядовості зумовив зміни у радянському законодавстві і скасування актів, що обмежують проведення громадських церковних заходів. Відповідно до постанови Верховної Ради РРФСР від 27 грудня 1990 р. “Про оголошення 7 січня (Різдво Христове) неробочим днем” цей день повернувся в календар.

Висновки. Отже, проведене дослідження показало, що протягом 1917—1991 років державні свята посідали значне місце в життєдіяльності суспільства. Залежно від конкретно-історичних та політичних обставин вони використовувалися з ідеологічною метою, сприяючи легітимізації влади, були одним з інструментів державної агітаційної та пропагандистської політики. Вивчення державних свят протягом зазначеного періоду дозволило встановити причини їх змін. Серед чинників, як внутрішніх, так і зовнішніх, що привели до трансформації, нами були визначені Жовтнева революція, Громадянська і Велика Вітчизняна війни, політичні, соціально-економічні та культурні реформи і перетворення.

Література:

1. Государственный архив Российской Федерации. – Ф. Р-3431. – Д. 283. — Л. 431.
2. Государственный архив Российской Федерации. – Ф. Р-3431. – Л. 39. – 60 об.
3. Государственный архив Российской Федерации. – Ф. Р-3431. – Л. 432.
4. Государственный архив Российской Федерации. – Ф. Р-3431. – Л. 463 об. – 663.
5. Григор’єва Олена. [Електронний ресурс] / Олена Григор’єва. Червоні колядки. Як СРСР міняв Ісуса на Леніна. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/5/106843/> Назва з домашньої сторінки Інтернету.
6. Декреты Советской власти. – Т. 1. – М. 1957. – № 272.
7. Державний архів Харківської області. – Ф. 2. – Оп. 123. – Спр. 53. – Арк. 29, 30.
8. Орлов О. Л. Российский праздник как историко-культурный феномен / О. Л. Орлов. – СПб.: Нестор, 2003. – С. 15.
9. Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР 1938–1975: в 4 т. – М., 1975. –Т. 3.
10. Священный Собор Православной Российской Церкви 1917–1918 гг. Обзор деяний. В 3 т. / Сост. А. Г. Кравецкий, А. А. Плетнева, Гизела-Афанасия Шредер, Гюнтер Шульц, под общей редакцией проф. Гюнтера Шульца. – М.: Изд-во Крутицкого подворья, Общество любителей церковной истории, 2002. – 1 т. – 451 с.; 2 т. – 542 с.; 3 т. – 430 с.
11. Собрание Узаконений и Распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства РСФСР. – 1918. – № 87–88.